

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ВІДМИВАННЯ НЕЗАКОННИХ ДОХОДІВ У КОМЕРЦІЙНОМУ БАНКУ

У статті досліджується ризик-орієнтований підхід у системі попередження та протидії відмивання незаконних доходів у комерційному банку.

The risk-oriented approach in the system of warning and counteraction to laundering of unlawful income in a commercial banks is investigated in the article.

Ключові слова: ризик, ризик-орієнтоване управління, протидія відмиванню незаконних доходів.
Key words: risk, risk-oriented management, counteraction to laundering of unlawful income.

У сучасних умовах потреба у відмиванні незаконно отриманих коштів обраховується величезними сумами, внаслідок чого легалізація незаконних доходів стала самостійним і надзвичайно прибутковим сектором світової економіки. Згідно з даними Міжнародної групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (Financial Action Task Force, FATF), щорічний обсяг ринку відмивання становить 2—5 % світового ВВП і перевищує 4 трлн дол. США [1].

Відмивання незаконних доходів має здатність дестабілізувати положення економічних суб'єктів та суспільство в цілому. У зв'язку із цим формування ефективного механізму управління ризиками відмивання доходів, отриманих незаконним способом, є однією з актуальних сучасних економічних проблем.

На сьогодні банківська спільнота посилює увагу до питань попередження легалізації незаконно отриманих коштів. Передувало цьому створення у кожній країні національних органів фінансової розвідки та криміналізації процесу відмивання коштів. У цьому зв'язку українські банки, які здійснюють міжнародні операції, перетворюються на об'єкт контролю не лише з боку вітчизняних фінансових владних структур, але і зарубіжних банків-кореспондентів. Таким чином, вони вже не можуть ігнорувати сучасні вимоги, які іноземні контрагенти пред'являють до репутації своїх партнерів, оскільки втрата ділової репутації кредитних організацій відповідно перешкоджає розширенню діяльності на світових фінансових ринках.

Тому в умовах сучасної глобалізованої ринкової економіки не викликає сумнівів актуальність досліджень у сфері протидії відмиванню незаконних доходів і затребуваність наукових розробок з вказаної теми для кредитних організацій.

Ризик залучення до процесів відмивання незаконно отриманих коштів є відносно новою проблемою для вітчизняної банківської системи, яка не має досвіду регулювання подібними процесами. Це надає питанням розробки механізмів управління даним ризиком особливої актуальності.

У вітчизняній науковій літературі питання управління ризиком залучення банку до процесів відмивання доходів, отриманих протизаконним шляхом, не відображені всебічно. Автори більшості робіт досліджують проблему відмивання незаконних доходів з правових та міжнародно-правових позицій [2; 3; 4; 5; 6; 7]. Економічні аспекти відмивання незаконно отриманих коштів розглядалися З. Варналієм [8] та І. Мазур [9] в контексті детінізації господарської діяльності. Організаційно-правові засади формування національної системи регулювання легалізації незаконних доходів в Україні досліджувала Н. Поплевичева [10]. Вітчизняні особливості легалізації незаконно отриманих доходів та умови формування системної протидії цьому явищу на макроекономічному

рівні розкрито О. Мірошніченко [11]. А от на мікроекономічному рівні, рівні банківської установи, проблематика попередження та протидії залучення до процесів відмивання доходів, отриманих незаконним способом, та економічні аспекти побудови в банку системи управління відповідними ризиками розроблені недостатньо. Винятки становлять роботи, в яких досліджені питання організації фінансового моніторингу в банку [12; 13; 14; 15]. Але, на наш погляд, проблема управління ризиками відмивання доходів є ширшою за виконання обов'язкових вимог фінансового моніторингу як така, що включає дотримання більш загальних стандартів надійності. Тобто законодавчі вимоги є необхідною, але недостатньою умовою для захисту банківської установи від ймовірності бути залученим до процесів відмивання незаконних доходів. Дотримання нормативних вимог забезпечує банк від ризику застосування до нього санкцій з боку наглядових органів, але не гарантує надійного захисту від ризиків втрати ділової репутації та довіри клієнтів.

Метою статті є дослідження ризик-орієнтованого підходу в системі попередження та протидії відмивання незаконних доходів у комерційному банку, а також напрямів розвитку методології основних бізнес-процесів у банку з точки зору комплаєнз-ризиків.

Протидія легалізації незаконних доходів є завданням не тільки банківського сектора, проте саме банкам притаманний найвищий ризик того, що вони можуть відіграти основну роль у процесі відмивання. Адже банки посідають центральне місце у фінансовій системі, тому всі схеми відмивання грошей з ними пов'язані. При цьому банківський сектор стає все більш привабливим не лише для традиційних, але і віртуальних схем внаслідок впровадження фінансових інновацій та інтенсифікації електронних грошових розрахунків. З табл. 1 видно, що питома вага повідомлень, які отримала за 2007—2011 рр. від банків Державна служба фінансового моніторингу України, складає в середньому 96,6%. При тому, що доля банків серед зареєстрованих суб'єктів первинного фінансового моніторингу в Україні станом на 01.01.2012 р. становила лише 1,5% [16].

Зростаючі можливості банків швидко переказувати кошти стають метою діяльності цих установ щодо легалізації незаконних доходів, і якщо банки не приділятимуть належної уваги питанням виявлення та протидії відмиванню незаконно отриманих доходів, вони можуть бути використані у відповідних схемах. Наслідки для банків можуть бути негативними, оскільки при цьому виникає загроза втрати довіри клієнтів або стати об'єктом підвищеної уваги з боку наглядових та правоохоронних органів.

Фахівці вважають відмиванням коштів процес приховування реального джерела грошових коштів з наступною їх легалізацією [17]. Згідно Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансу-

Таблиця 1. Інформування про підозрілі операції суб'єктами первинного фінансового моніторингу в Україні

	2007		2008		2009		2010		2011	
	кількість	питома вага, %	кількість	питома вага, %	кількість	питома вага, %	кількість	питома вага, %	кількість	питома вага, %
Банки	9888649	96,6	1048197	96,7	868357	96,9	787912	96,1	1062215	96,9
Небанківські установи	34209	3,4	35256	3,3	28151	3,1	31630	3,9	33668	3,1
Всього	9922858	100	1083453	100	896508	100	819542	100	1095883	100

Джерело: [16].

ванню тероризму" (ст. 4), до відмивання доходів належать будь-які дії, пов'язані з коштами або власністю, одержаними внаслідок вчинення злочину, спрямовані на приховування джерел походження зазначених коштів (власності) чи сприяння особі, яка є співучасником у вчиненні злочину, що є джерелом походження зазначених коштів (власності) [18].

У зазначеному Законі (ст. 1) дається визначення і ризиків відмивання незаконних доходів як "небезпеки бути використаними клієнтами при наданні ними послуг відповідно до характеру їхньої діяльності з метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом" [18].

Характеристику ризику відмивання незаконних доходів, власне, в банківській установі сформулював російський вчений М.Каратаєв: "ризик залучення банку до процесів легалізації незаконних доходів являє собою вірогідність понесення кредитною організацією втрат внаслідок участі у схемах надання правомірного вигляду володіння, використання або розпорядження грошовими коштами, отриманими внаслідок здійснення правопорушення, шляхом надання послуг клієнтам з непрозорою структурою власності або непрозорими джерелами походження капіталу" [19].

Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" (ст. 1) дає визначення і управлінню ризиками відмивання незаконних доходів як "сукупності заходів з визначення, оцінки, моніторингу, контролю ризиків, що спрямовані на їх зменшення до прийнятого рівня" [18]. Тобто управління ризиком у процесі боротьби з відмиванням коштів включає визнання існування ризиків, застосування оцінки ризиків, а також розробку та реалізацію політики зменшення ідентифікованих ризиків.

Зростання потреби в ефективному управлінні ризиками відмивання незаконних коштів дає підстави для розв'язку методології основних бізнес-процесів у банку з точки зору комплаєнз-ризиків. Термін "комплаєнз-ризик" означає ризик застосування юридичних санкцій або санкцій регулюючих органів, істотних фінансових збитків або втрати репутації банком внаслідок недотримання ним законів, інструкцій, правил, стандартів саморегулюючих організацій або кодексів поведінки, які стосуються банківської діяльності [20]. Відповідність законам, правилам і стандартам у сфері комплаєнзу, як правило, стосується таких питань, як дотримання належних стандартів поведінки на ринку, справедливе ставлення до клієнтів, протидія легалізації незаконно отриманих доходів тощо. Банки, які свідомо чи неспівомо беруть участь в операціях з відмивання незаконно отриманих доходів, наражаються на комплаєнз-ризик.

Джерела відповідності законам, правилам і стандартам у сфері комплаєнзу включають міжнародні стандарти, основні закони, правила та регламенти, що приймаються законодавчими та наглядовими органами, ринкові угоди, галузеві та внутрішні кодекси поведінки, які стосуються банківських установ. Як видно з вищевказаного переліку, вони є ширшими за обов'язкові нормативні вимоги і включають більш загальні стандарти надійності та етичної поведінки.

Основними розробниками міжнародних стандартів, що регулюють питання виявлення та протидії відмивання незаконних доходів, є Міжнародна група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, Базельський комітет з банківського нагляду, Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності, Рада з фінансової стабільності. Для банківської сфери надзвичайно важливими є рекомендації FATF, Базельська декларація та Вольфсбергські принципи.

У 1990 р. FATF були розроблені 40 рекомендацій, які мали на меті допомогти фінансовим організаціям, урядам та законодавцям у справі протидії легалізації незаконно отриманих доходів. Ці рекомендації удосконалювалися і на сьогодні вони є широкою і ґрунтовною системою заходів з протидії легалізації незаконно отриманих доходів. Вони торкаються наступних аспектів: ідентифікація особи клієнтів; моніторинг рахунків та операцій; збереження даних та інформування про підозрілі операції; внутрішній контроль та аудит; стандарти ділової етики; співробітництво між наглядовими органами та іншими компетентними органами.

У той час, як вищезазначені рекомендації створили загальну систему вимог, виконання яких має бути забезпечено державними регулюючими органами та фінансовими організаціями, для банків найважливішим питанням є виявлення підозрілих клієнтів та підозрілі операції. Для цього в грудні 1988 р. в Базелі керуючі центральних банків держав "великої сімки" прийняли заяву "Щодо принципів регулювання роботи банків, здійснення практичного контролю за їхньою діяльністю і попередження кримінального використання банківських систем для відмивання коштів" (Базельська декларація) щодо принципових положень, які відносяться до методів протидії з боку банківського співтовариства відмиванню доходів, отриманих незаконним шляхом.

У Базельській декларації вперше було сформульовано керівні принципи боротьби із легалізацією незаконно отриманих доходів через банківську систему. До них віднесені: принцип "знай свого клієнта" — встановлення особи клієнта; принцип "пильності" — дотримання усіх законів і нормативних актів у сфері фінансових операцій і відмова від участі в угодах, які викликають підозру і можуть мати на меті відмивання незаконно отриманих коштів; принцип "співробітництва" з правоохоронними органами в межах, які допускає конфіденційність щодо клієнтів.

У жовтні 2000 р. 11 провідними міжнародними банками були підписані "Загальні директиви з протидії відмиванню коштів у приватному банківському секторі", які отримали назву "Вольфсбергські принципи". Головною метою цієї угоди є посилення вимогливості банків у справі прийому грошових коштів для виключення легалізації незаконних доходів [21].

Міжнародним документом, який характеризує особливості протидії відмиванню коштів на основі врахування ризиків, є посібник з питань підходу, заснованого на оцінці ризику в боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, який було підготовлено FATF у співробітництві з представниками банківського сектора [22]. Зазначимо, що основні вказівки, принципи, рекомендації, що містяться в цьому посібнику, не є обов'язковими для виконання з точки зору чинного законодавства будь-якої країни. Вони є наслідком переговорів між командою висококваліфікованих експертів у сфері фінансового ринку, представниками регулюючих органів і провідними учасниками ринку.

В Україні для впровадження ризик-орієнтованої системи протидії відмиванню незаконних доходів в 2008 р. Державним комітетом фінансового моніторингу розроб-

лені методичні рекомендації суб'єктам первинного фінансового моніторингу "Управління ризиками щодо відмивання злочинних доходів та фінансування тероризму" [23]. В цьому документі визначено критерії класифікації та типи осіб, які характеризуються підвищеним ступенем ймовірності здійснення ними фінансових операцій з легалізації незаконних доходів, та критеріїв оцінки ризику проведення клієнтом таких фінансових операцій. В 2009 р. Державним комітетом фінансового моніторингу розроблені "Методичні рекомендації щодо управління ризиками банку у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, пов'язані з персоналом". В них визначено основні види ризиків, пов'язані з персоналом, та способи їх оцінки, вимоги до персоналу в контексті управління ризиками відмивання незаконних доходів [24]. А в 2010 р. затверджено критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму [25].

Технології легалізації незаконно отриманих доходів — різноманітні. Але в їх основі лежить практично одна схема: власне, "відмивання" коштів і повергнення їх до обігу. Вона ґрунтується на ключовій меті легалізації — перетворення нелегальних грошей як у готівковій, так і в безготівковій формі на легальні активи, які не викликають підозри з точки зору свого походження (банківські депозити, цінні папери, нерухомість тощо). Легалізація коштів здійснюється за рахунок багаторазової трансформації одного фінансового потоку з одних інструментів на інші. Як правило, в більшості випадків реальна мета операцій з відмивання незаконних доходів полягає, власне, в русі фінансового потоку, а не результаті здійснюваних операцій. Що дає банкам підстави для встановлення критеріїв і виявлення подібних операцій.

Для комерційних банків найбільш важливими з позиції мінімізації ризику відмивання незаконних доходів є ідентифікація коштів, що легалізуються, на стадії початкового розміщення та наступного їх переміщення. Особи, які здійснюють легалізацію, на етапі початкового розміщення, перевагу надають тим способам та інструментам, які найкраще забезпечують анонімність джерела походження коштів. А щоб остаточно унеможливити виявлення документальних шляхів, що вказують на джерело незаконних доходів, їх надалі декілька раз переміщують всередині фінансової системи однієї країни або переказують до іншої країни. При цьому початкове походження грошей маскується за допомогою серії різноманітних операцій (купівля-продаж цінних паперів, нерухомості, фіктивні контракти) або переміщення грошових коштів, які можуть мати вигляд платежів за товари та послуги.

Якщо банк виявить неспроможним виявити клієнтів або операції, які викликають підозру як такі, що можуть мати відношення до відмивання незаконних доходів і вжити відповідні заходи, то він стає частиною злочинної мережі¹. Для підвищення ефективності управління ризиком залучення до процесів відмивання незаконних доходів Держфінмоніторинг рекомендує банкам звертати особливу увагу на операції з наступними ознаками [25]:

- істотне збільшення залишку на рахунок клієнта, який регулярно знімається готівкою через касу;
- регулярне отримання з рахунку клієнта коштів у готівковій формі, що надходять у безготівковому вигляді від третіх осіб за умови, що отримані в готівковій формі кошти становлять 75—100 % від суми в безготівковій формі;
- переказ коштів за кордон як передплата за імпорт, якщо країна банку бенефіціара та країна резидентності бенефіціара — різні;
- здійснення передплати за імпорт товарів з подальшим їх перепродажем без перетину митного кордону України;

- не пов'язане прямо з діяльністю клієнта (особи) істотне збільшення сальдо (залишку) на рахунок, яке згодом переводиться іншому суб'єкту або використовується для купівлі іноземної валюти (з подальшим переказом на користь нерезидента) або цінних паперів на пред'явника;

- погашення кредиту клієнта за рахунок коштів із не зазначених клієнтом або невідомих джерел погашення;
- істотне збільшення частки готівки, що надходить на рахунок особи, якщо звичайними для основної діяльності особи є розрахунки в безготівковій формі;
- розміщення на рахунок значної суми готівкових коштів особою, яка за рівнем доходу чи сферою діяльності не може здійснювати фінансову операцію на таку суму;
- регулярне представлення чеків, емітованих банком-нерезидентом та іносованих нерезидентом, на інкасо, якщо така діяльність не відповідає діяльності особи;
- представлення особою інформації, яку неможливо перевірити;
- неможливість встановлення контрагентів особи, прийняття суб'єктом коштів (платіжних документів до їх оплати) від особи, яка надсилає кошти на адресу іншої сторони цивільно-правової угоди, внаслідок чого такі кошти повертаються без виконання фінансової операції у зв'язку з незнаходженням такої іншої сторони або у зв'язку з її відмовою щодо їх прийняття.

Фахівці [26] зазначають, що при обслуговуванні юридичних осіб найбільш ризикованими для банку в контексті ймовірності залучення до процесів відмивання незаконних доходів є грошові перекази, касове обслуговування та операції клієнтів з цінними паперами. Менш ризикованими вважаються операції з інкасо, акредитивні операції та банківські гарантії. А найменш ризикованими — депозити та кредити. При обслуговуванні фізичних осіб підвищений ризик для банку з позиції можливості відмивання коштів, отриманих незаконним способом, є операції з банківськими картами, готівковою іноземною валютою та дорожочінними металлами. До менш ризикованих відносяться вклади, кредити та депозити. У обслуговуванні клієнтів — кредитних організацій найвищий ризик мають операції за рахунками лоро і ностро та операції з дорожочінними металлами, менш ризикованими є депозити та міжбанківське кредитування.

Відповідальність за виявлення і контроль за клієнтами, які допускають використання підозрілих з точки зору відмивання незаконних доходів банківських послуг та продуктів, покладається на співробітника, який співпрацює з цим клієнтом.

З метою підвищення ефективності у протидії легалізації незаконних доходів доцільним є посилення ролі системи внутрішнього контролю банку, забезпечивши її незалежність від підрозділів, які беруть участь у наданні банківських послуг. Для виявлення тенденцій щодо зростання сумнівних операцій в банку, спроможних призвести до втрати ділової репутації або санкцій регулюючих органів, служби внутрішнього контролю можуть використати узагальнюючі індикативні показники. Зміст та алгоритм розрахунку цих показників наведений у табл. 2.

Аналіз даних показників доцільно проводити не за абсолютними значеннями, а за динамікою змін. У банків, які спеціалізуються на певних видах операцій і які мають специфічну структуру клієнтів (наприклад, орієнтовану на зовнішньоторговельні угоди, оптово-роздрібні операції, інвестиційний бізнес тощо), абсолютні значення наведених показників можуть відрізнятися в декілька разів, що є об'єктивним і відображає специфіку бізнесу даних клієнтів. Аналіз же динаміки цих показників дозволяє сформувати уявлення щодо ймовірності здійснення сумнівних операцій кредитними організаціями. Якщо динаміка даних показників за аналізований період є стабільною, це вважається позитивною

¹ Згідно із ст.209 Кримінального кодексу України мінімальне покарання за відмивання незаконних доходів 3 роки позбавлення волі.

Таблиця 2. Індикативні показники для виявлення сумнівних операцій

Показник	Діапазон значень	Економічний зміст	Формула для розрахунку
Показник безготівкового обігу	0 - 1	Доля безготівкового клієнтського обороту в сукупних клієнтських платежах	Обороти безготівкові Обороти всього
Показник оборотності коштів клієнтів	0 - ∞	Оборотність коштів клієнтів	Обороти по рахункам клієнтів Залишки на рахунках клієнтів

характеристикою банківської установи з позиції управління ризиком відмивання незаконних доходів. Ознакою появи сумнівних угод може бути істотне відхилення протягом невеликого інтервалу часу, як правило, це квартал або рік, абсолютних значень даних показників від середніх значень.

Запропоновані заходи з управління ризиком відмивання незаконних доходів через банківську систему спроможні підвищити прозорість вітчизняних комерційних банків, покращити їх ділову репутацію і зробити більш привабливими для інвестицій. Сьогодні для українських банків більш актуальними вважаються кредитний ризик, фінансовий ризик, операційний ризик і ризик достатності капіталу, а ризику залучення до процесів відмивання незаконних доходів достатня увага не приділяється. Проте фахівці [14] зазначають, що операційний та фінансовий ризики можуть нівелюватись у результаті реалізації ефективних заходів з управління ризиком легалізації коштів, отриманих незаконним способом.

Література:

1. Офіційний сайт Міжнародної групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org>
2. Відмивання грошей: кримінально-правова кваліфікація, запобігання злочинності, законодавство та міжнародний досвід / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, П.В. Мельник, В.Р. Жвалюк. — Ірпінь: Нац. акад. ДПС України, 2004. — 310 с.
3. Гуржій С.Г. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти / С.Г. Гуржій, Я.В. Янушевич, О.Ю. Фещенко, А.Т. Ковальчук та ін. — К.: Парламентське вид-во, 2005. — 216 с.
4. Дяченко Я.Я. Організаційно-правові засоби моніторингу фінансових правопорушень / Я.Я. Дяченко // Фінанси України. — 2009. — № 5. — С. 31—40.
5. Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей: комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України асquis Європейського Союзу у сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / Т. Качка. — К.: Реферат, 2004. — 288 с.
6. Глуценко О.О./ Критерії вибору елементів і структури міжнародної та національної систем запобігання і протидії відмиванню злочинних доходів О.О.Глуценко // Вісник Львів. УН-ТУ Серія екон. — 2008. — Вип. 39. — С.110—114.
7. Коваленко В.В., Дмитров С.О., Єжов А.В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму: монографія. — Суми: УАБС НБУ, 2007 — 140 с.
8. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / За ред. З.С. Варналія. — К.: НІСД, 2006. — 576 с.
9. Мазур І.І. Детінізація економіки як пріоритет економічної безпеки України / І.І. Мазур // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 3 (8). — С. 76—83.
10. Поплевічева Н. Державні засади запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, через інституції фінансового ринку / Н. Поплевічева // Банківська справа. — 2011. — № 3. — С. 87—94.
11. Мірошніченко О.В. Іллегальна економіка та фінансові операції з легалізації незаконних доходів у контексті економічної безпеки / О.В. Мірошніченко // Фінанси України. — 2010. — № 9. — С. 49—60.
12. Литвин Ю.А. Банки як суб'єкти первинного фінансового моніторингу / Ю.А.Литвин // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. Т. 20. — Суми: УАБС НБУ, 2007. — 352 с.

13. Фінансовий моніторинг в банку: навч. посіб. — Суми: Університетська книга, 2008. — 336 с.

14. Д'яконова І.І. Формування системи фінансового моніторингу як складова ризик-орієнтованого банківського нагляду / І.І. Д'яконова, Є.Ю. Мордань [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_3/Mordan_311.htm

15. Куришко О.О. Удосконалення координації діяльності суб'єктів фінансового моніторингу в банківському секторі України / О.О. Куришко // Управління розвитком. — Харків, 2011. — № 5 (102). — С. 19—21.

16. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2011 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=529&art_id=9311&lang=uk

17. Суэтин А.А. Макроэкономические последствия отмывания денег / А.А. Суэтин // Вопросы экономики. — 2001. — № 10. — С. 126.

18. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" від 18.05.2010 р. № 2258 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/249-15>.

19. Каратаев М.В. Риск вовлечения банка в процессы легализации преступных доходов: сущность, классификация и оценка последствий / М.В. Каратаев // Финансы и кредит. — 2009. — № 31. — С. 56.

20. Морозов А.В. Использование фінансового анализа для целей противодействия отмыванию доходов и финансированию терроризма / А.В.Морозов // Финансы и кредит. — 2008. — № 34 (322). — С.60.

21. Вольфсбергські принципи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.wolfsberg-principles.com>

22. Посібник з питань підходу, заснованому на оцінці ризику, в боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, FATF 2007 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua>

23. Методичні рекомендації суб'єктам первинного фінансового моніторингу "Управління ризиками щодо відмивання злочинних доходів та фінансування тероризму": наказ Держфінмоніторингу України від 4 липня 2008 року № 157 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=220&lang=uk.

24. Методичні рекомендації щодо управління ризиками банку у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, пов'язані з персоналом: наказ Держфінмоніторингу України від 9 жовтня 2009 року № 143 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2009/2703.09/kadry.htm

25. Про затвердження Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму: наказ Держфінмоніторингу України від 3 серпня 2010 року № 126 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/documents.php?cat_id=540&doc_id=351&lang=uk&page=1

26. Каратаев М.В. Участие банковского сектора в современных моделях отмывания преступных доходов / М.В. Каратаев // Финансы и кредит. — 2010. — № 10. — С. 70—71.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2012 р.